

6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг ред. проф. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
7. Дубинский А.Я. Правовые и организационные проблемы исполнения процессуальных решений следователя : автореф. дис. ... докт. юр. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика, судебные экспертизы» / А.Я. Дубинский. – К., 1984. – 44 с.
8. Карпов Н.С. Злочинна діяльність : монографія / Н.С. Карпов. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – 307 с.
9. Патик А.А. Засади взаємодії слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті й розслідуванні майнових злочинів / А. А. Патик // Науковий вісник. – 2010. – № 3. – С. 241–248.

ЧЕТВЕРТАК Д. Ю.,

ад'юнкт

(Харківський національний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТИПОВИХ СПОСОБІВ ВЧИНЕННЯ ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

У статті на підставі слідчо-судової практики вивчено типові способи вчинення приховування злочинів як виду кримінального правопорушення. Розроблено криміналістичну класифікацію типових способів вчинення приховування злочинів та розкрита характеристика кожної групи.

Ключові слова: *спосіб вчинення злочину, приховування злочинів, криміналістична характеристика злочинів, розслідування приховування злочинів, криміналістична методика.*

В статье на основании следственно-судебной практики изучены типичные способы совершения сокрытия преступлений как вида уголовного преступления. Разработана криминалистическая классификация типичных способов совершения сокрытия преступлений и раскрыта характеристика каждой группы.

Ключевые слова: *способ совершения преступления, сокрытие преступлений, криминалистическая характеристика преступлений, расследование сокрытия преступлений, криминалистическая методика.*

Based on the investigative and judicial practices the article studies the typical ways of committing concealment of crimes as a form of criminal offense. Criminalistic classification of typical ways of committing the concealment of crimes was developed and characteristics of each group were revealed.

Key words: *way of committing the crime, concealment of crimes, criminalistic characteristics of crimes, investigation concealment of crimes, criminalistic methods.*

Вступ. Велику суспільну небезпеку становлять злочини проти правосуддя, серед яких особливе місце посідають приховування злочинів (ст. 396 КК України). Вказані злочини перешкоджають встановленню об'єктивної істини про злочин і спрямовані на повне або часткове ухилення винного від кримінальної відповідальності.

Одне із центральних місць у криміналістичній характеристиці злочинів, у тому числі й приховування злочинів, займає спосіб вчинення злочину, оскільки він є безпосереднім носієм інформації про кримінальне правопорушення, пов'язаний з іншими елементами криміналістичної характеристики та є обставиною, що підлягає доказуванню. Криміналістична характеристика типових способів приховування злочинів дозволяє розробити засоби, прийоми і методи виявлення, фіксації і дослідження доказової інформації з метою ефективного їх виявлення та розслідування. Тому криміналістичне дослідження способів вчинення приховування злочинів є актуальним і необхідним.

У криміналістиці приховування злочину визначається в кількох аспектах: як елемент способу злочину і як спосіб злочинної діяльності. Так, поняття способу вчинення злочину, його структуру незалежно від видів злочинів досліджували: Р.С. Белкін, О.Ф. Долженков, Г.Г. Зуйков, М.С. Колесніченко, В.О. Коновалова, М.С. Уткін, М.П. Яблоков та інші. Приховування злочинної діяльності як структурний елемент способу вчинення окремих видів злочинів у своїх роботах розглядали: В.П. Бахін, А.Ф. Волобуєв, В.Ф. Єрмолович, С.М. Зав'ялов, Г.Г. Зуйков, В.М. Карагодін, Н.С. Карпов, О.Н. Колесніченко, В.С. Кузьмічов, А.М. Кустов, В.П. Лавров, І.М. Лузгін, В.А. Овечкін, С.Ю. Романов, Р.Л. Степанюк, В.Ю. Шепітько та інші. М.В. Даньшиним присвячено окреме дисертаційне дослідження проблемам приховування злочину в структурі злочинної діяльності.

Наразі у криміналістичній літературі відсутні дослідження з методики розслідування приховування злочинів як злочину проти правосуддя, передбаченого статтею 396 КК України. Не розроблена криміналістична характеристика даного виду злочину й, відповідно, не визначені типові способи приховування злочинів як окремого виду кримінального правопорушення.

Постановка завдання. Отже, мета даної статті – визначити типові способи вчинення приховування злочинів, розробити їх криміналістичну класифікацію.

Результати дослідження. Варто зазначити, що у криміналістичній літературі немає єдиної точки зору щодо визначення поняття способу вчинення злочину. Не вдаючись до дискусій, ми підтримуємо думку О.С. Саїнчина, згідно з якою спосіб вчинення злочину – це система взаємозалежних, цілеспрямованих актів поведінки: дій, операцій, прийомів із підготовки, вчинення і приховання злочину, вибір яких зумовлено особливостями соціального і природного середовища, особистості індивіда, характером об'єкта і предмета злочинного посягання, наявністю співучасників, попередніми відносинами між винними і предметом злочинного посягання з використанням, ужиттям, пристосуванням відповідних технічних засобів, знарядь і обстановки вчинення злочину [14, с. 69]. Відзначимо, що О.С. Саїнчин, як і більшість криміналістів, виділяє три елементи (етапи) способу вчинення злочину, а саме: підготовку, вчинення та приховання злочину [8, с. 6–7; 6, с. 181; 13, с. 9].

Зважаючи на те, що криміналістами виділяються вищевказані структурні елементи способу вчинення злочину, постає питання, чи притаманні способи підготовки та приховання вчиненню злочинів, передбачених ст. 396 КК України (приховування злочинів)? У контексті даного питання ми погоджуємося з М.В. Даньшиним, який, досліджуючи ознаки діяльності з приховування злочинів у структурі злочинної діяльності, зазначив, що приховування злочинів – це система, що має певну структуру й утворюється із взаємозалежних елементів, поведінкових актів, спрямованих на підготовку та вчинення дій з приховування злочину (тобто реалізацію) [2, с. 16]. Отже, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 396 КК України як різновид злочинної діяльності, може включати в себе дії як з підготовки до його вчинення, так і приховання.

Викладене вище та результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що способи приховування злочинів можуть бути як повноструктурними, тобто включати дії до, під час і після приховування, так і дволанковими (зазначені дії в різних комбінаціях).

У зв'язку з цим необхідно провести розмежування понять приховання злочину та приховування злочинів з метою їх правильного застосування у криміналістиці. Так, у словнику української мови зазначено, що слова «приховування» та «приховання» утворені від дієслів, які мають недоконаний і доконаний вид – приховувати і приховати відповідно [17]. При цьому дієсловами доконаного виду позначають повністю реалізовані цілісні процеси, а не повністю реалізовані процеси позначають дієсловами недоконаного виду [1, с. 224–225]. Таким чином, під приховуванням злочину в криміналістиці доцільно розглядати вид злочинної діяльності, оскільки передбачає узагальнену діяльність, не обмежену граничним виявом. Приховання злочину необхідно розглядати як елемент способу злочину, оскільки передбачає початок та завершення повністю реалізованого цілісного процесу.

Способи підготовки приховування злочинів різноманітні й залежать, у першу чергу, від об'єкта приховання, особи приховувача злочину, способу приховування. Відзначимо, що у словнику української мови «підготовка» розкривається як забезпечення здійснення, проведення, існування чогось; заздалегідь приведення в порядок, у стан готовності всього необхідного для проведення, здійснення чого-небудь [16]. Проведене нами дослідження свідчить, що підготовка до вчинення приховування злочину найчастіше виражається у підборі засобів для переміщення знарядь, засобів вчинення злочину, предмета злочинного посягання або налагодженні зв'язків для його збуту; у підшукуванні предметів для знищення слідів злочину; підшукуванні місця для приховування трупу; підшукуванні місця для приховування злочинця та підборі для нього одягу і засобів переміщення; забезпеченні алібі на час вчинення приховування злочину. При цьому приховувач не дає виконавцю попередньої обіцянки (тобто до вчинення злочину, але у будь-якому випадку до його закінчення) на таке приховування.

Способами вчинення приховування злочинів є: приховування злочинця, слідів злочину, засобів та знарядь вчинення злочину, викрадених речей, легалізації (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом. Так, способами вчинення приховування злочинця можуть бути надання злочинцю сховища, транспортних засобів, одягу, зміна зовнішнього вигляду, забезпечення злочинця підробленими документами [12, с. 1120].

Способами приховання злочинів, передбачених статтею 396 КК України, найчастіше є: дача неправдивих показань, у тому числі неправдивого алібі; переміщення чи знищення носіїв інформації, які б свідчили про вчинення даного злочину; знищення миючих засобів, предметів та інших знарядь, за допомогою яких було вчинено приховування злочину, тощо.

Вказані типові способи вчинення приховування злочинів потребують криміналістичного узагальнення, розподілу по групах за критеріями, які б мали криміналістичне значення, тобто необхідно розробити криміналістичну класифікацію типових способів вчинення приховування злочинів.

У тлумачному словнику класифікація розглядається як система розподілу предметів, явищ або понять на класи, групи тощо за спільними ознаками, властивостями [15]. Для того, щоб класифікація виконувала свої завдання, необхідно за критерій поділу використовувати найбільш суттєві й важливі в практичному аспекті ознаки [7, с. 214–215].

Так, М.С. Уткін залежно від етапів діяльності виділяє повно структурні, або найкваліфікованіші, способи (включають дії з підготовки, вчинення і приховання злочину); менш кваліфіковані, або усічені першого типу (включають дії з підготовки і вчинення

злочину); менш кваліфіковані, або усічені другого типу (включають дії з вчинення злочину та його приховання); некваліфіковані, або спрощені, що складаються тільки з дій по вчиненню злочинів [18, с. 6]. Але, незважаючи на поширеність даної класифікації, вона має недоліки, адже типові способи приховування злочинів можуть входити до декількох із вказаних чотирьох груп залежно від дій злочинця.

Результати проведеного нами дослідження свідчать про те, що приховування злочинів завжди вчиняються шляхом неповідомлення про злочин до правоохоронних органів. Водночас дії по приховуванню злочинів можуть також включати в себе дії по прихованню: 1) трупа, 2) знарядь злочину, 3) особи злочинця, 4) предмета злочинного посягання, 5) слідів злочину.

Викладене та аналіз слідчо-судової практики дозволяє залежності від способу дії та об'єкта приховування визначити такі типові способи приховування злочинів:

1. Неповідомлення про злочин. Проведене нами дослідження свідчить, що таким способом вчиняються 13,1% приховування злочинів. Найчастіше таким способом приховують вбивство (ст. 115 КК України), спричинення тяжких тілесних ушкоджень (ст. 121 КК України), розбої (ст. 187 КК України), грабежі (ст. 186 КК України). Неповідомлення про злочин виражається в тому, що особа, яка не повідомила про злочин, не вжила жодних дій щодо припинення злочинної діяльності та (чи) повідомлення правоохоронним органам про вчинення злочину. Вказаний спосіб приховування злочинів не містить у собі дії з підготовки до злочину. Наприклад, Ч. був присутній під час вчинення його знайомим К. грабежу. Під час здійснення грабежу К. заволодів мобільним телефоном потерпілого. Достовірно знаючи про вчинення грабежу, Ч. не припинив злочинні дії К. та не повідомив про кримінальне правопорушення у правоохоронні органи [9].

2. Неповідомлення про злочин та приховування предмета злочинного посягання. Матеріали вивчених кримінальних проваджень свідчать, що таким способом вчиняються 39,3% досліджуваних злочинів. Найчастіше вказаний спосіб виражається у наданні: приміщень для зберігання майна, яке здобуте злочинним шляхом, транспортних засобів для перевезення такого майна або допомоги у його переховуванні; допомоги в реалізації викраденого майна. Варто вказати, що найчастіше приховують мобільні телефони, гроші, побутову та оргтехніку, будівельні інструменти та матеріали, металобрухт, вело-, мото-, автотransпорт, ювелірні вироби. Наприклад, Ж. прийшов до свого товариша У., якому повідомив про те, що він скоїв крадіжку телевізора і попросив його приховати викрадене. У. дав згоду, чим вчинив приховування злочину шляхом неповідомлення у правоохоронні органи про злочин та приховування предмета крадіжки [10].

3. Неповідомлення про злочин та приховування засобів і знарядь учинення злочину. Згідно вивчених матеріалів слідчо-судової практики таким способом вчиняються 8,2% приховування злочинів. Найчастіше приховування засобів та знарядь учинення злочину виражається у перенесенні, знищенні, переховуванні та зберіганні холодної та вогнепальної зброї. Як правило, такий спосіб використовується при приховуванні вбивства, тяжких тілесних ушкоджень, розбою та грабежу. Відзначимо, що такий спосіб може містити у собі всі елементи способу вчинення, але найчастіше відсутній етап підготовки та приховання. Наприклад, О. вчинила тяжкий злочин, який передбачений ст. 121 КК України (умисне тяжке тілесне ушкодження). Про вчинений злочин О. повідомила П. і попросила його приховати ніж, яким вона нанесла тілесні ушкодження. Останній дав згоду та приховав знаряддя вчинення злочину, чим вчинив кримінальне правопорушення – приховування злочину шляхом неповідомлення та приховування знаряддя вчинення злочину [11].

4. Неповідомлення про злочин та приховування трупа. Результати проведеного нами дослідження свідчать, що таким способом вчиняються 19,7% приховування злочинів. Відзначимо, що приховування трупа відбувається шляхом його переміщення, маскуван-

ня, розчленування, знищення або закопування окремих його частин. Для унеможливлення виявлення трупа, а також його ідентифікації злочинці найчастіше вдаються до закопування, утоплення та спалювання трупа або окремих його частин. Непоодинокі випадки, коли злочинці вдаються до маскуванню вбивства під нещасний випадок. Даний спосіб вчинення приховування злочину може містити всі етапи злочинної діяльності. Матеріали слідчо-судової практики свідчать, що найчастіше приховування трупа здійснюється разом із особою, яка вчинила злочин, за її проханням. Водночас мають місце непоодинокі випадки, коли особа, яка приховує злочин, може здійснювати дії з приховування злочину за власною ініціативою. У таких ситуаціях зацікавленість особи у приховуванні злочину пояснюється здебільшого тим, що дії, що призвели до смерті потерпілого, відбулися на території відання цієї особи (найчастіше квартира, будинок чи домогосподарство). Так, згідно з вироком Московського районного суду м. Харків № 2027/10235/12 від 23.07.2013 у нічний час К., Ч., С., Т. та Б. у квартирі першого розпивали алкогольні напої. Під час того, як К. заснув, Ч. та С. у присутності Б. вчинили вбивство Т. Після цього С., Ч. разом із Б. замили сліди крові потерпілого. Згодом Ч. та С. покинули квартиру. Вранці прокинувся К. і помітив труп Т. у своїй квартирі. Про обставини вбивства К. дізнався з пояснень Б., після чого вирішив з його допомогою приховати труп [3].

5. Неповідомлення про злочин та приховування його слідів. Згідно з вивченими матеріалами слідчо-судової практики таким способом вчиняються 13,1% приховування злочинів. Такий спосіб виражається у знищенні, маскуванні слідів злочину. Найчастіше приховування слідів злочину здійснюють шляхом замивання слідів крові на одязі злочинця чи потерпілого, на засобах та знаряддях вчинення злочину, на місці вчинення злочину; знищення одягу та документів, які свідчать про злочинну діяльність (зокрема, їх спалювання); зміна обстановки на місці вчинення злочину шляхом розставлення меблів, предметів. Даний спосіб вчинення злочину може включати всі елементи злочинної діяльності. Наприклад, підготовка до такого способу може здійснюватися шляхом придбання миючих засобів та ганчірок для подальшого замивання слідів крові, а приховання може виражатись у знищенні даних ганчірок.

6. Неповідомлення про злочин та приховування особи злочинця. Результати проведеного дослідження свідчать, що таким способом вчиняються 6,6% приховування злочинів. Приховування злочинця найчастіше вчиняється шляхом надання йому сховища, місця проживання, транспортних засобів, засобів зміни зовнішнього вигляду злочинця (переважно надання одягу). Відзначимо, що такий спосіб приховування злочину може включати всі структурні елементи способу вчинення злочину. Так, дії з підготовки можуть виражатися у виборі приміщення для проживання особи злочинця чи виборі нового одягу, а дії з приховання – у забезпеченні свого алібі тощо. Наприклад, згідно з вироком Дзержинського районного суду м. Харкова № 1-228/11 від 12.12.2011, К. розповів про вчинену ним крадіжку своєму знайомому Л. і попросив вивезти його з міста, на що Л. погодився та вивіз К. на своєму автомобілі з м. Харкова [4].

Варто зазначити, що для досліджуваних злочинів притаманний тривалий характер злочинної дії. Окрім того, досить часто йде поєднання вказаних типових способів приховування злочинів. Наприклад, неповідомлення про злочин та приховування знарядь учинення злочину може бути поєднане з приховуванням трупа та слідів злочину. Так, за вироком Крюківського районного суду м. Кременчука Полтавської області № 1/537/73/2013 від 18.12.2013, А. після вбивства Г. запросив до квартири потерпілого своїх знайомих Б. та В., щоб останні надали йому допомогу у прихованні злочину. Отримавши від них згоду, А. разом з Б. та В. перенесли труп до ванної кімнати та замили сліди крові. Після цього А. разом із Б. протягом кількох днів придбали дві сумки, будівельну поліетиленову плівку, поліетиленові пакети, ватно-марлеві пов'язки, перекис водню, миючі засоби, ганчірки та лопату для приховування слідів злочину та трупу. Потім А. розчленував труп Г. й разом з Б., використовуючи раніше придбану

лопату, викопали яму у місцевому парку, в яку помістили сумки з частинами розчленованого трупа Г. та предметами зі слідами злочину [5].

Відзначимо, що приховування злочинів (ст. 396 КК України) досить часто поєднане з вчиненням придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 198 КК України); дачі завідомо неправдивих показань (ст. 384 КК України). Тобто між даними кримінальними правопорушеннями існують кореляційні зв'язки, оскільки вони вчинені відносно основного причинного злочину, який приховується. Отже, при розслідуванні приховування злочинів, зважаючи на можливість таких кореляційних зв'язків, слідчому необхідно перевірити приховувача злочину на наявність у його діях вищевказаних злочинів.

Висновки. Криміналістична класифікація типових способів вчинення приховування злочинів, розроблена з урахуванням способу дії та об'єкта приховування, допоможе слідчому висунути версії про обставини злочину, особу злочинця та обрати ефективні методи проведення розслідування.

Перспективою подальших досліджень діяльності з розслідування приховування злочинів є подальша розробка таких елементів їх криміналістичної характеристики, як типові сліди, обстановка вчинення злочинів та характеристика злочинця.

Список використаних джерел:

1. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / І.Р. Вихованець. – К. : Наукова думка, 1988. – 254 с.
2. Даньшин М.В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : навч. посіб. / М.В. Даньшин. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – 116 с.
3. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32777945>.
4. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20139476>.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36181390>.
6. Зуйков Г.Г. Изучение способа совершения преступления / Г.Г. Зуйков, Я. Мусил // Криминалистика социалистических стран / под. ред. В.Я. Колдина. – М. : Юрид. лит., 1986. – с. 170–186.
7. Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник / Н.И. Кондаков. – Наука, 1975. – 720 с.
8. Коновалова В.О. Вбивство: мистецтво розслідування : монографія / В.О. Коновалова. – Х. : Факт, 2001. – 311 с.
9. Кримінальне провадження № 64080443 // Архів Ленінського районного суду. – м. Харків.
10. Кримінальне провадження № 7707016 // Архів Дергачівського районного суду Харківської області.
11. Кримінальне провадження № 77090156 // Архів Дергачівського районного суду Харківської області.
12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 7-ме вид., переробл. та допов. – К. : Юридична думка, 2010 – 1288 с.
13. Овечкин В.А. Расследование преступлений, скрытых инсценировками : учеб. пособ. / В.А. Овечкин. – Х., 1979. – С. 64.
14. Саїнчин О.С. Розслідування умисних вбивств: теорія та практика : монографія / О.С. Саїнчин. – Одеса : СПД Бровкін О. В. – 408 с.
15. Словник української мови : в 11 т. – Т. 4. – С. 175 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/klasyfikacija>.

16. Словник української мови : в 11 т. – Т. 6. – С. 418 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/pidghotovljaty>.
17. Словник української мови : в 11 т. – Т. 8. – С. 84 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/p/8/84/2>.
18. Уткин М.С. Особенности расследования и предупреждения хищений в потребительской кооперации / М. С. Уткин. – Свердловск : Свердл. юрид. ин-т, 1975. – 124 с.

